

VII

JAPETUS STEENSTRUP OG KØKKENMØDDINGERNE

EN HISTORISK REDEGØRELSE

AF

K. RØRDAM

I Danmark er Undersøgelsen af Stenalderens Køkkenmøddinger et Æmne, der har haft og har mindst lige saa stor Tilknytning til Naturvidenskaben som til Oldtidsforskningen, og Naturforskere har ogsaa paa meget væsentlig Maade deltaget i Spørgsmaalets Behandling til forskellige Tidspunkter her i Landet. Den første Klarlæggelse af de nævnte Oldtidslevninger foregik, som det vil vides, ved den saakaldte Lejre-Komité's Undersøgelser, hvorom de første Efterretninger er nedlagt i »Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger« for 1848, og blev fortsat i de følgende Aar. Komitéen bestod som bekendt af J. G. FORCHHAMMER, JAPETUS STEENSTRUP og J. J. A. WORSAAE.

Naar, som i dette Tilfælde, flere Videnskabsmænd ved ydre Tilskyndelse eller frivilligt har sluttet sig sammen for at udføre en Række Undersøgelser og i Fællig har bragt Arbejdets Resultater frem, uden at det i Redegørelsen heraf af Parterne selv fremhæves — endsige at der opstaar Kamp mellem dem — om det er den ene eller den anden af Deltagerne, der har indlagt sig størst Ære ved Undersøgelserne eller har udført den vigtigste Del af Arbejdet, vil det i Almindelighed ikke tilkomme Efterverdenen at gaa Deltagerne i Undersøgelserne imellem ved at forsøge paa at udskille de Dele af Arbejdet, der muligvis kan skyldes den ene eller anden af dem. Men bliver der dog udført Forsøg paa ensidigt at hænge Laurbærkransen paa en enkelt af Deltagerne, kan man i hvert Fald i den historiske Retfærdigheds Navn forlange, at den af Parterne ukaldede Voldgiftsmand strængt holder sig til den historiske Sandhed og lægger Æren for de skete Opdagelser paa det Sted, hvor den virkelig hører hjemme.

Som bekendt for alle, der er interesserede i Spørgsmaalet om Opdagelsen af Stenalderens Køkkenmøddinger, er der i Løbet af de sidste Aartier fra forskellige Sider gjort Forsøg paa at udskille, hvad Del den omtalte Komité's enkelte Deltagere havde i Opdagelsen. Enhver uhildet Dommer, der kender Sagens historiske Forløb og navnlig er inde i dens Forhistories geologiske Side, kan ikke undgaa at iagttage, at de Forsøg, der gennem Benyttelsen af WORSAAES Dagbøger er gjort paa at tillægge nævnte Arkæolog Ene-Æren for Opdagelsen, ikke er helt forligelige med, hvad der er

passeret forud i Sagen, ej heller er i Overensstemmelse med den Anskuelse, Deltagerne i Undersøgelserne selv nærede, eller den Maade, hvorpaa Samtiden betragtede Opdagelsen. Da der altsaa fra forskellige Sider allerede forlængst er rørt ved de enkelte Deltageres Part i Opdagelsen af Stenalderens Køkkenmøddinger, kan der ikke siges længere at ligge nogen *Tabu* over denne Side af Sagen, saaledes som der, som anført, under normale Omstændigheder vilde være ved Fællesarbejde af flere Videnskabsmænd. Forf. af efterfølgende Linjer, der i mange Aar har interesseret sig for Spørgsmaalet og dels gennem Studier af Sagens geologisk-historiske Side og Undersøgelsen af samtidige og senere Arkivsager vedrørende Sagen og ikke mindst ved Samtaler med en af de tidligste Øjenvidner til Sagens Forhistorie og senere Forløb — afdøde Prof. J. F. JOHNSTRUP — mener i det efterfølgende at kunne give nogle Bidrag til Sagens rette historiske Belysning. Prof. JOH. STEENSTRUP har med stor Velvilje givet mig uhindret Adgang til at stifte Bekendtskab med et betydeligt Antal interessante Aktstykker i det Steenstrupske Arkiv vedrørende Køkkenmøddingerne, Aktstykker bestaaende af Breve modtagne af Jap. Steenstrup, Kopier af Breve affattede af ham, Avisudklip og andre Notitser. Hvor saadanne Aktstykker i det efterfølgende benyttes, er ved Benyttelsen tilføjet (Stp. Ark.). For flere Aar siden har jeg, førend jeg lærte disse Arkivsager at kende, givet en lille historisk Oversigt over Køkkenmøddingernes Opdagelseshistorie¹⁾, hvoraf der ogsaa er gjort Brug her. De af mig da fremførte Resultater har faaet en fuldstændig Bekræftelse ved de gennem Arkivstudierne nu oplyste Forhold.

A. Køkkenmøddingernes Forhistorie.

Allerede i Trediveerne i forrige Aarhundrede var Steenstrup opmærksom paa Forekomsten af Oldsager navnlig Flintflækker i visse geologisk set moderne Dannelser, der ved deres Indhold af Skaller af Saltvandsbløddyr — naar der ikke blev gaaet nærmere ind paa Sagen — nærmest maatte antages at være marine Alluvialdannelser. I sin Afhandling Om Martørven i det nordligste Jylland²⁾ skriver Stp. saaledes (1838): »At Stenflækker ere fundne i nyere Alluvialdannelser kender man flere Exempler paa. Jeg har 2 saadanne, af hvilke den ene fandtes i en Sandmasse, der laa under en Eng nær Skelum Præstegaard over en Mil fra Kattedaget i Forbindelse med Saltvandsbløddyr: *Littorina littorea*, *Cardium edule*, *Lutraria* etc. etc., den anden fandt jeg selv i en Østersbanke paa Visborg Byes Mark i en ikke ringe Højde over Mariagerfjorden«³⁾. Senere tilføjes: »Lignende Banker med Muslinger og Østers findes ved de fleste Kyststrækninger, navnlig er de hyppige omkring Issefjorden«⁴⁾. Andre har meddelt herom følgende: »Der var navnlig et Sted Havelse Møllebakke N. f. Frederikssund som Stp. der i Fyrreerne jevnlig tilbragte sine Sommerferier i den nærliggende Græse-Præstegaard idelig valfartede til. Møllen er opført paa en — nu stærkt afgraven — Banke

og i denne havde han opdaget Lag af Østers- og Muslingeskaller og iblandt disse fundet ikke blot forskellige af Mennesker forfærdigede Genstande men ogsaa Dyreknogler⁽⁵⁾. Steenstrup havde dog, optaget af meget andet Arbejde, opsat Behandlingen af disse Spørgsmaal til senere Tider, men Forholdene foranledigede ham i 1848 til at tage kraftig fat. For at blive klar paa Bevæggrundene hertil, maa man vende Opmærksomheden hen paa, hvad der i dette Tidsrum (1837—48) foregik indenfor Studiet af Danmarks Geologi.

J. G. FORCHHAMMER, hvem Danmarks Geologi er i saa overordentlig stor Gæld til, saa at der endnu næppe eksisterer et eneste Studieæmne af Betydning, hvor man ikke nødes til først at nævne Forchhammers Undersøgelser, havde, samtidig med at han udførte saa meget fortræffeligt Arbejde, tidt meget sære Ideer og lod sig ofte ganske ensidigt lede af et eller andet i Virkeligheden ikke betydningsfuldt Kendetegn. Han havde i det anførte Tidsrum med Rette lagt stor Vægt paa Studiet af »den forandrede Vandhøjde ved de danske Kyster«, og han havde vist, at der forekom Havstokke og Strandvolde bestaaende af Sand, Stene og Muslingeskaller betydelig op over »den øverste Tanglinje«. Forchhammer var blevet opmærksom paa, at i nogle af disse hævede Havstokke var Indholdet af Muslinge- og Østersskaller meget betydeligt, og at der sammen med dem forekom »sorte Striber«, undertiden ogsaa Flintfliser og Flækker tildannede ved Menneskehaand. Han begyndte at sætte disse Fund i Forbindelse med sine Hævningsteorier paa en næppe holdbar Maade. I Spørgsmaalet om »de sorte Lag« i »de hævede Havstokke« begyndte Forchhammer nu ogsaa at tage andre Midler til Hjælp. I 1844 forelagde han saaledes for Vid. Selsk. »en Afhandling om den Indflydelse som Tangen udøver paa Jordens Udvikling«. Blandt andet finder han ved Analyse af Tangaske, »at Tangarterne samle af Havvandet dets sjeldne*) Bestanddele nemlig først og fremmest Svovlsyre dernæst Kali og Phosphorsyre⁽⁶⁾. Han fremhæver desuden næsten med Beklagelse, at det aldrig er lykkedes ham at finde virkelige sikkre Lag af Tangtørv, skønt »DAU derimod har anført et af Tang dannet Tørvelag paa Øen Als⁽⁷⁾. Disse Ideer om »Tangtørv« og »Tangens Svovlsyreindhold« som Ledestjerne ved geologiske Undersøgelser af alluviale Lag var i et Tidsrum af Fyrrerne, om man saa tør sige, Forchhammers mest benyttede Kæphest. Dertil kom det for F.'s livlige Fantasi meget farlige Naboskab mellem »hævede Havstokke« og »hævede Havstokke med sorte Striber og Flintflækker«. Steenstrup havde en ganske vist endnu ikke fuldt gennemarbejdet, men dog langt klarere Opfattelse af de virkelige Forhold. Da Steenstrup altid behandlede Forchhammer med den største Opmærksomhed og Højagtelse, holdt han sig en Tid

*) Med »sjeldne« mener F. ikke, at disse Stoffer kun undtagelsesvis forekommer, men at de kun forekommer i smaa Mængder. F. har netop Fortjenesten af at have vist, at de nævnte Stoffer altid forekommer i Tang.

lang hensynsfuldt tilbage i denne Sag, sandsynligvis i Haab om, at F. med sin store Idérigdom snart vilde forlade dette Æmne og beskæftige sig med mindre farlige Spørgsmaal. Som en lille historisk Oplysning hertil er Forf. i Stand til at meddele følgende gennem et Øjenvidnes personlige Beretning om en Ekspedition, hvori baade F. og Stp. deltog.

Da Forf. af disse Linjer i 1888 ved Igangsættelsen af »Danmarks geologiske Undersøgelse« i Henhold til den da første Gang givne Statsbevilling skulde drage ud for at undersøge særlig de hævdede Havstokke i Nordsjælland, fortalte Prof. J. F. JOHNSTRUP, der havde været J. G. FORCHHAMMER'S Assistent, og hvis Assistent jeg i en Aarrække havde den Ære at være, mig følgende som et historisk Exempel paa, hvilke Faldgruber geologiske Undersøgelser af denne Art over tilsyneladende simple Fænomener kan byde. Johnstrup og Steenstrup havde engang i sidste Halvdel af Fyrrerne været sammen paa en af Forchhammer som geologisk Professor ledet Ekspedition for at se paa hævdede Havstokke og lignende Forhold ved Roskildefjord. De kom til Kattingeværk (hvor jeg ganske nøje kendte Forholdene fra min Barndom, hvad J. vidste). Her fandtes en med Køkkenmøddingmateriale navnlig med Kulsmuld stærkt blandet Havstok, der foroven gik over i en ren Køkkenmødding, men nedad Bakkens Skraaning blev til en ren Havstok bestaaende af Sten og Grus. F. udviklede for Deltagerne i Ekspeditionen, hvorledes Østersskallerne var revet løs fra Havbunden ved Bølgeslaget, og hvorledes »de sorte Striber« bestod af forkullet Tang eller »Tangtørv«, hvorpaa han mente at faa Bevis ved Lagets Svovlsyreindhold. Steenstrup og Johnstrup blev lidt tilbage paa Stedet, og Steenstrup rystede paa Hovedet og sagde til Jstp.: »Det forholder sig ganske anderledes. Kulstriberne er Rester af Baal, Urbeboerne har optændt paa Strandbredden, og Østersskallerne er af Mennesker revne løs fra Havbunden for at tjene til Føde«.

I Overensstemmelse hermed er ogsaa nogle Ytringer meddelte i et Brev (dat. Haderslev 2den Jan. 1870) i Stp. Ark. fra den afd. Arkæolog VILH. BOYE til Steenstrup. Med Udeladelse af Personernes Titler lyder det: »Saavidt jeg mindes er det Johnstrup, som engang har fortalt mig, at da Forchhammer i Begyndelsen af Fyrrerne begyndte sine Undersøgelser over de formentlige Hævninger, var Hr. Etatsraaden strax meget skeptisk, da De fandt tilhugne Flintredskaber blandt »Østersbankerne«. Men da dette havde gentaget sig flere Gange, foranledigede De, at en Antiquar i Forening med Dem og Forchhammer blev udnævnt til Medlemmer af den geologisk-antiquariske Comité«.

Forchhammer havde altsaa i sidste Halvdel af Fyrrerne begyndt at røre paa sig og holdt sig ikke blot til de virkelige hævdede Havstokke, men var i Færd med at drage de andre omtalte Forhold ind under sin »Interessesfære«. Steenstrup indsaa, at nu var det nødvendigt at handle, men viste ogsaa i denne Sag F. den største Hensynstagen. Der var nu ogsaa her særlige Grunde, hvorfor Steenstrup overfor Forchham-

mer baade maatte handle hurtigt og tillige tage saadant Hensyn. Forchhammer havde nemlig faa Aar før det her omhandlede Tidspunkt lidt et højst ubehageligt Nederlag i et geologisk-arkæologisk Spørgsmaal, den bekendte Runamo-Sag. Forchhammer og andre havde antaget, at nogle Ridser paa en Grønstensgang i Halland foruden mange naturligt opstaaede Sprækker ogsaa iblandt disse indholdt kunstigt indhuggede Tegn. Paa Basis af Forchhammers Adskillelser mellem kunstige og naturlige Ridser havde den meget lærde Forsker FINN MAGNUSSEN efter store Anstrebninger læst de formentlige Runer og tydet dem som en Fortælling om Braavalla-Slaget. Den unge fremadstræbende Arkæolog J. J. A. WORSAAE drog nogen Tid efter stærkt til Felts herimod og viste, at den hele Indskrift kun var en Samling af naturlige Sprækker. Skønt man egentlig skulde synes, at Blamen for den falske Tydning maatte falde paa Runologen og ikke paa Geologen, der kun havde begaaet den mindre og omtvistelige Fejltagelse at antage naturlige Sprækker i en Stenflade for tildels kunstigt indhuggede, blev det dog Forchhammer, der kom til at bære Ubehagelighederne. Forchhammer tog til Genmæle og fastholdt vel tildels, at han havde Ret m. H. t., at visse af Stregerne var kunstigt indhuggede, men hans Forsvar forekommer meget mat, og han led utvivlsomt et Nederlag⁸). Steenstrup, der havde lært at differentiere mellem almindelige hævede Skallag og, som han udtrykker det, »visse hævede Lag« mellem »Østersbanker« og »Østersbunker«, saa, at nu var Forchhammer atter ved at styre fejl ledet af Lygtemændene »Tangtørven« og »Svovlsyremængden«, men det gjaldt om at gaa varligt frem⁹). Det fremgaar, af hvad der foreligger, at Steenstrup paa enhver Maade gerne vilde have Forchhammer til at se det rigtige selv. Han (Stp.) fremdrager et af Forchhammer selv omtalt Fund af en — som det senere viste sig — meget udstrakt og typisk Køkkenmødding ved Krabbesholm ved Skive og gaar endog saa forsigtig frem, at han faar Forchhammer til at undersøge og give sig (Stp.) Attest for, at nogle af Steenstrups i Køkkenmøddingerne ved Roskildefjord fundne Flintflækker er virkelige Oldsager og ikke Naturprodukter. At dette ganske øjensynligt er for at vække Forchhammers Eftertanke, kan ingen nu være blind for. Steenstrup trængte ingenlunde selv til et saadant Overskøn, han havde fra sin tidligste Ungdom interesseret sig for og beskæftiget sig med saadanne Spørgsmaal. Endelig faar Stp. dannet en Komité, hvori foruden Forchhammer og Steenstrup ogsaa J. J. A. WORSAAE (den Gang 26 Aar og ikke Medlem af Vid. Selsk.) faar Sæde. Det taler i en stærk Grad for Forchhammers Højsind, at han — den da ansete Videnskabsmand og Universitetsprofessor — overhovedet gik ind paa at sidde i Komité sammen med Worsaae, der paa en overlegen og haanlig Maade havde kritiseret Forchhammer i Runamosagen, og ikke mindst taler det for Steenstrups store i bedste Forstand diplomatiske Ævner og den ejendommelige vindende Elskværdighed, som alle, selv den, der kun har kendt ham i Oldingeaarene, kan bære Vidnesbyrd om.

Steenstrup vidste eller havde i alt Fald en stærk Formodning om, hvad der skjulte sig under Navnet »visse hævede Havstokke«. Nu gjaldt det altsaa om at fortsætte og fuldføre Undersøgelserne i Forbindelse med Forchhammer. Der haves fra den følgende Tid (Vinteren 1850) et tiltrækkende lille Billede af Undersøgelsesnes Gang, som her kan anføres. I de interessante »Familie Erindringer«, som en Omgangsfælle af det Steenstrupske Hus Frk. MATHILDE REINHARDT udgav i Slutningen af forrige Aarhundrede, læses saaledes:

»I Stedet for Krigens almene og dybt indgribende Spændinger, var der (saaledes) kommet nogle af mere ephemer Natur, men som dog havde stor Betydning for os*). I vort daglige Liv hørte vi alt tidligere tale om Gennembrud og om et nyt Syn paa det bestaaende, men her var det Videnskaben, der gennembrød Aartusinders Lag, klarede Synet og forklarede Kendsgerningerne. Det vil med andre Ord sige, at vi i disse Aar, saa godt det lod sig gøre fulgte med Steenstrup i hans stigende Forstaaelse af de Dyngers Betydning, som han havde været paa Spor efter, allerede da han besøgte sin daværende Forlovede i Græse Præstegaard nærved Havelse Mølle og Banke**). Vi var langt fra at have Forkundskaber, hvad der, i dette Tilfælde, da Kundskaben først skulde skabes, heller ikke var at forlange, men vi øste Oplysninger om Undersøgelserne fra Hovedkilden, og lyttede opmærksomt til Fortællingerne om Lejrekomiteens Expeditioner, da disse var komne i Gang. Det blev ogsaa i det mindste i en Vinter, et yndet Haandarbejde for os, naar vi forbleve samlede efter Theen om Aftenen, at skrive Dato og Findested paa alle de Fugle- og andre Knokler, Østers og Muslingskaller og alle de mislykkede Flintredskaber***), som Steenstrup kom ind med ordnede paa store Bakker. Mange Hundrede af Gange (for at sige det mindste) skaffedes der, paa de tidt smaa Stykker, Plads for »Havelse« »Sølager« og andre Navne og medens denne Virksomhed gik stille for sig, læstes der gerne højt i et eller andet Digterværk. Siden da disse Undersøgelser var bleven en anerkendt Gren af Arkæologien†), da Kjøkkenmøddingerne ikke alene havde fundet deres Plads i alle de forhistoriske Skildringer, hvor de hørte hen, men da jeg paa det almindelige Naturforsker møde havde hørt Navnet lyde fra Talerstolen med en fransk Betoning, der helt omskabte det, da mindedes jeg med Glæde de venlige Aftener, da det spredte Materiale til dem samledes og fik en Røst at tale med«¹⁰).

*) D. v. s. Frøknerne MATHILDE og JULIE REINHARDT.

***) Udhævet af K. R.

****) Meget af, hvad der nu er erkendt for at være virkelige Redskaber, gik den Gang under anførte Betegnelse.

†) Udhævet af K. R.

B. Undersøgelserne af Køkkenmøddingerne.

I d. kgl. d. Videnskabernes Selskabs Møde den 7de Januar 1848 begyndte Steenstrup de første Beretninger om de Undersøgelser, som fik saa stor Betydning ved den endelige Klarlæggelse af Forholdet mellem Køkkenmøddinger og almindelige hævdede Havstokke og Skallag. Ordene herom lyder:

»Prof. Steenstrup meddelte nogle Iagttagelser, han havde anstillet angaaende Tiden, da visse hævdede Lag af Østers- og Muslingskaller vare dannede, og angaaende de Natur- og Culturforhold*), som da havde fundet Sted her i Landet. Disse Iagttagelser indledede han med en kort Fremstilling af de Sætninger som en berømt Naturforsker hinsides Sundet nylig havde udtalt angaaende lignende Forhold i Nabolandet, navnlig i Skaane«.

Som nogle af de vigtigste Findesteder angiver Steenstrup en Forekomst »tæt ved Frederikssund Færgested og det andet ved Havelse Mølle«. Steenstrups Meddelelse, der som anført blev givet den 7de Jan. 1848, er anført som Bevis paa, at han slet ikke vidste andet, end at det var hævdede Havstokke eller hævdede Skallag, som det drejede sig om. De under Afsnittet A meddelte historiske Kendsgerninger viser, at denne Anskuelse ikke er rigtig. Rent bortset herfra er det klart, at det umuligt kan forholde sig saaledes. Der var gaaet omtrent en halv Snes Aar forud, gennem hvilke Forchhammer gennem den ene Beretning efter den anden havde omtalt Forekomsten af Hævningsmærker i Danmark, og det vilde være ganske absurd at paastaa, at Steenstrup nu i 1848 skulde staa frem og give sig til at udtale sig om disse velbekendte Forhold, som om det var ny Opdagelser, han havde gjort, ikke at tale om det højst upassende der laa i for to saa nær knyttede Videnskabsmænd, naar den ene (Stp.) vilde vælte sig ind paa den andens (F.s) Omraade om Hævningsforholdene, hvis der ikke laa noget helt andet bag ved. Hvad dette andet er, nemlig Forskellen mellem »visse hævdede Havstokke og de Natur- og Kulturforhold, som da havde fundet Sted i Landet«, og almindelige hævdede Havstokke, kommer ogsaa frem tydeligere og tydeligere i den følgende Tid. I Mødet d. 17de Nov. 1848 findes følgende Meddelelse at være givet:

»Professorerne Forchhammer og Steenstrup meddelte følgende: Selskabet har ifjor bevilget en aarlig Sum af 300 Rbdlr. i tre Aar til en geologisk-antikvarisk Undersøgelse af Omegnen af Lejre, der skulde udføres af D'hrr. Prof. FORCHHAMMER, STEENSTRUP og Inspektør WORSAAE. Commissionen har benyttet afvigte Sommer, saavidt Medlemmernes øvrige Forretninger og det ugunstige Vejr tillod for at bestemme denne Egn's geognostiske Forhold og har nu af dets Medlemmer Prof. Forchhammer og Steenstrup modtaget to særskilte, hinanden supplerende Beretninger, hvoraf den første,

*) Udhævet af K. R.

affattet af Prof. Forchhammer, indbefatter de almindelige geognostiske Forhold, og den anden affattet af Prof. Steenstrup de sig dertil knyttende zoologiske Forhold.

Førend vi gaar nærmere ind paa Undersøgelsernes Resultater, maa det være rigtigst at blive klar paa »Commissionen« eller som den senere altid kaldtes »Lejre-Comiteens« Dannelse. At det er Steenstrup, der har foranlediget Comiteen til at træde sammen, er ganske utvivlsomt. Det fremgaar vel ikke direkte af de trykte Beretninger, men bliver gennem andre Forhold klart.

Saaledes skriver Steenstrup under 16de Sept. 1851 (Stp. Ark.) i et Brev til Kammerherre GREVENCOF-CASTENSKJOLD til Frederikslund følgende:

»Ved at gennemløbe Navnene paa en Liste af Venner og Velyndere, til hvem jeg havde sendt de Undersøgelser, jeg havde i de senere Aar taget Deel i og jeg kunde næsten sige foranlediget*) angaaende Urindvaanerne og Landets ældste Cultur- og Naturhistorie, savner jeg Deres Højvelbaareheds og maa altsaa antage, at jeg har forsømt at sende Dem den«. — — — Efter en Række Høflighedsyttringer slutter Skrivelsen med: »Udbyttet af Undersøgelserne paa over 20 med de beskrevne aldeles overensstemmende Punkter vil (nemlig) formodentlig blive noget af det første som bliver Selskabet forelagt og publiceret. Ved disse er det blevet godtgjort, at det er Urindvaanerne alene, hvem disse uhyre Opdyngninger af Østers og Muslinger osv. ofte paa 10—20 tusinde Læs skyldes, er uden for enhver Tvivl, og disse »Møddinger« give allerede nu mangan Oplysning«. — — —

I de nævnte Undersøgelser, der blev berettet om d. 17de Nov. 1848, giver FORCHHAMMER en Oversigt over Saltvandsalluviets Udbredelse i Egnen omkring Roskildesfjord. Skønt det kun kan være en flygtig Rekognoscering, som er foretaget i Sommerens Løb, er Resultatet i alt væsentlig overensstemmende med det der senere hen, efter at »Danmarks geologiske Undersøgelse« var begyndt, blev paavist ved langt mere i Detailler gaaende Undersøgelser. Det er i Virkeligheden en beundringsværdig Oversigt, Forchhammer i Løbet af den angivne korte Tid har naaet at give, i Særdeleshed, naar man tager Hensyn til, at han ikke havde det gode med ækvivalente Højdekurver forsynede Kaartmateriale, som Generalstabens Maalebordsblade byder Nutidens Geologer. Imidlertid ser vi, at Forchhammer, skønt han nu synes at ville lade de arkæologiske Forhold hvile, dog endnu holder fast paa, at de sorte Lag er »Tangkul« eller »Tangtørv« og ligeledes paa, at Svovlsyrebestemmelser af disse Stoffer kan have Betydning som Pegepind i geologisk Retning. I Modsætning hertil og sikkert netop som retledende Faktor overfor Forchhammer fremhæver Steenstrup, foruden forskellige vigtige Iagttagelser om Skaldyrene og om forskellige Hvirveldyrlevninger, den store Udbredelse, som Trækul, Kulsmuld og Striber eller Lag af Kulsmuld fra Stenalderfolkens Virksomhed har. At Steenstrups Bestræbelser

*) Udhævet af K. R.

gik ud paa at retlede Forchhammer og bringe ham selv til at se, fremgaar ogsaa klart af den følgende Tids Begivenheder. Hvad Virksomhed, der var i 1849, kan ikke oplyses, men d. 17. Maj 1850 var Steenstrup og Forchhammer ikke til Stede ved Vid. Selskabs Møde, fordi disse to Medlemmer af Komiteen besøgte Forekomsten ved »Bilidt« (Frederikssund Færgested), og i Løbet af Sommeren blev Forholdene ved Havelse Møllebakke paany undersøgt (Datoen kan her ikke opgives). Af særegne Grunde fremkom Beretningen om de allerede ved Foraarsbesøget ved Bilidt væsentlig af Steenstrup fastslaaede Forhold dog først ved Vid. Selskabs Møde den 10de Januar 1851. I Steenstrups Manuskript hertil omtales Bilidt som det først undersøgte Sted først (S. 4—6) og derefter Havelse (S. 7—15). Men i Korrekturen blev af Steenstrup gjort en Rettelse, saa at Havelse som det mest interessante Sted blev omtalt først, omend Bilidt var Stedet, hvor Opdagelsen blev gjort (Stp. Ark.). For at give Forchhammer Lejlighed til saa at sige at rehabilitere sig, inden den endelige Opgørelse kom, blev det ordnet saaledes, at Forchhammer i Vid. Selskabs Møde den 29de Nov. 1850 gav »en kort Beretning om ROBERT CHAMBERS: »Ancient sea margins« og Sammenligning med vore Forhold«, og til Mødet d. 13de Dec. havde Steenstrup anmeldt »en Beretning om Udbyttet af nogle ved Issefjordens Kyster (og i Jylland) sidste Sommer anstillede geologiske Undersøgelser angaaende Landets ældste Natur og Cultur-Forhold«. Denne Beretning blev dog udsat til Mødet d. 10de Jan. 1851. Forchhammers Meddelelse gaar i det væsentlige ud paa »at sammenligne de Forhold som Chambers har iagttaget med dem, som i en Række af Aar have været Genstand for hans egne Undersøgelser, og ofte været omtalte i Selskabets Møder. . . . Hos os har man allerede i længere Tid iagttaget mange Phænomener i Forbindelse med de hævede Havstokke, som antyde, at Landet under disse tidligere Niveauforhold var beboet af Mennesker; Chambers efterviser det samme med Hensyn til de britiske Øer⁽¹¹⁾). Nu havde F. imidlertid lært at gøre Forskel, og vi ser ham derfor ogsaa faa Aar efter i den Hovedoversigt, som han gav over sine Undersøgelser over Hævnings- og Sænkingsforholdene i Danmark, fremstille Sagen klart og rigtigt. Saaledes anfører han⁽¹²⁾): »Skaller i vore Ler- og Sandlag kunne muligen hidrøre fra ældre Perioder, men naar de ere de samme Arter, som de, der endnu leve i vort Hav, maa de henhøre til vor Tid. De kunne endvidere hidrøre, som saamange Dynger af Skaller ved vore Kyster og Fjorde fra de ældste Beboere her i Landet*), men naar de ere lukkede og spredte i Lagene, kunne de ikke være samlede af Mennesker og benyttede som Fødemidler; desuden pleje slige Levninger fra de ældste Beboeres Maaltider at indeholde Knokler af større Pattedyr og Fugle, glødede Stene og Aske. Hvor disse mangle, vil der altsaa være stor Sandsynlighed for, at Mennesket ingen Deel har i Forekomsten af Havets Beboere paa det Sted, hvor vi finde deres Levninger osv. osv.«

*) Udhævet af *K. R.*

Fra det Tidspunkt, da Opdagelsen af Køkkenmøddingernes sande Natur endelig var fastslaaet gennem »Foraarsudflugten« til Bilidt (17de Maj), Sommerundersøgelserne ved Havelse og Worsaaes Iagttagelser den 24de September ved Mejlgaard, træder FORCHHAMMER efterhaanden mere og mere i Baggrunden. Nu havde Steenstrup jo ikke længere nogen Grund til at nære Frygt for, at Forchhammer skulde fare vild, hvad Forbindelsen mellem Arkæologi og Geologi angik, og Steenstrup, der straks i Begyndelsen gjorde Hovedarbejdet, blev senere alene om Arbejdet, hvad den naturvidenskabelige Side angaar. Dog fik han snart en Assistent i CHR. LÜTKEN, der havde været Steenstrups Elev i Sorø og deltaget i hans geologiske Ekursioner. Lütken blev jo langt senere Steenstrups Efterfølger som Professor¹³). Lütkens Beretning om Opdagelsen lyder saaledes¹⁴): »Et beslægtet og ikke mindre vigtigt Æmne tilbød sig allerede i Begyndelsen af Stp.s Universitetsvirksomhed, da han gjorde den Opdagelse, at visse Dannelser ved vore Kyster, som man havde opfattet som hævede Skalbunker af Muslinger og Snegle, ved deres Indhold af Skaller af disse spiselige Bløddyr, blandede med Ben og Tænder af spiste Pattedyr, Fugle og Fiske osv., røbede sig at være frembragte af Mennesker, af vore Urindvaanere nemlig som Efterladenskaber efter deres Maaltider. Hvor ny og mærkelig denne Opdagelse var, fik vi Samtidige en Forestilling om ved at være Vidne til den Tvivl, hvormed den til en Tid modtoges baade af Zoologer og Arkæologer«. . . .

Denne Tvivl, som Lütken omtaler, var tildels for visse ikke uvigtige Punkters Vedkommende endnu i December 1850 til Stede hos de to af Komiteens Medlemmer nemlig Forchhammer og Worsaae, skønt Worsaae i September 1850 ved Mejlgaard havde gjort Iagttagelser, der som det udtrykkes i Beretningen fra Jan. 1851: »baade godtgøre Rigtigheden af de her yttrede Anskuelser (om Køkkenmøddingerne ved Bilidt og Havelse) og endmere vise den Vigtighed disse Dannelser have for vore Kundskaber om Landets ældste Forhold«¹⁵). Vi skal straks komme tilbage hertil, men maa først henvende Opmærksomheden paa selve Opdagelsen. Herom lyder det¹⁶):

»I Skrænterne ved Færgestedet »Bilidt« forefandt vi, allerede paa en tidlig Foraarsudflugt*) særdeles heldigen blottede Vægge, der strax lod os erkende flere Forhold, som forhen vare undgaaede os, og ved et senere Efteraarsbesøg fandt vi disse Forhold væsentligen igen i de nye Vægge, som imidlertid vare fremkomne ved Massens Borttagelse til Vejfyld osv. og som i Længde udgjorde en Strækning af 40 Alen«. . . . Nu følger en Beskrivelse af Forholdene, hvor man sammen med ildskørnede Sten sammenstillede til Arnesteder finder Aske, Kullag og Kulstykker, Skaller, Benstykker og Flintredskaber osv. Derefter udtales: »Det var umuligt længere at tilbageholde den Tanke, at naar Striber af Kul og Aske, Potteskaar og glødede Stene findes

*) »Vi«, d. v. s. STEENSTRUP og FORCHHAMMER den 17de Maj 1850, da nævnte Forskere ikke var tilstede ved Vid. Selsk. Møde.

igennem det hele Lag og saaledes tydelig vise, at Mennesker havde havt Baal paa et saadant Sted i længere Tidsfølge, og det — hvad allerede enkelte Pattedyrknogler tyde hen paa*) — til deres Fødemidlers Tilberedning, saa kunde de uhyre Masser af Skaller af Østers og andre Muslingarter, der alle er spiselige, maaske netop være Levninger af den Føde, de her fortrinsvis have tilberedt. I dette Tilfælde vilde altsaa den hele Opdyngning af Skaller have fælleds Oprindelse med Kullene, Asken, Stenene osv.«

Den sidst fremhævede Sætning viser altsaa, at der nu slet ikke mere er Tale om hævede Skallag ikke heller om Skallag, »i hvis Nærhed Mennesker har opholdt sig og holdt Maaltid«, men at hele Dyngen, Skaller, Ben, Kul, Flint er en Ophobning foretaget af Mennesker, og bl. a. heri ligger den Steenstrup'ske Hovedtanke. Der foreligger Vidnesbyrd om, hvor vanskeligt det var for Steenstrup at faa Forchhammer og navnlig Worsaae til at gaa ind herpaa. Men Stp. bevægede F. og W. til Julen 1850 at tage ud til Havelse og paany undersøge Forholdene. Som Steenstrup har meddelt sin Broder MATHIAS STEENSTRUP, var Worsaae endnu noget tvivlende, men da Forchhammer underskrev Beretningen, tiltraadte Worsaae ogsaa denne, der altsaa blev forelagt Vid. Selsk. den 10de Jan. 1851 og ikke, som Steenstrup først havde bestemt, den 13de Dec. 1850. Men herved blev der Lejlighed til at tilføje Worsaaes Beretning. Som allerede omtalt, havde Worsaae nemlig i September 1850 undersøgt den typiske Køkkenmødding ved Mejlgaard i Jylland. Han har derefter aabenbart tidligere i Efteraaret 1850 omtalt sine Fund for Steenstrup, men først ved en endnu opbevaret Skrivelse af 12te Dec. 1850 faar Steenstrup den fuldstændige Udskrift af W.s Dagbog til Brug ved den Beretning, der bliver forelagt i Jan. 1851. Denne Beretning er skrevet af Steenstrup, men i den sidste Del har W. foretaget enkelte ubetydelige Rettelser, saa at man kan se, at han nu har været enig med Steenstrup om Formen, hvori Meddelelserne blev forelagt Selskabet. Worsaae's Brev til Steenstrup lyder:

Bredgade 192, 2den Sal. Torsdagen d. 12te Dec. 1850.

Højtærede.

Hoslagt den ønskede Udskrift af min Dagbog. Tjen mig i at udhæve Proprietær Olsens Navn i den trykte Beretning**). Det vil gøre godt for en anden Gangs Skyld. Desuden har han virkelig vist særdeles Interesse for Sagen. Jeg vil da i sin Tid sende ham et Exemplar af den trykte Beretning.

Altid Deres

J. J. A. Worsaae.

Hr. Professor Steenstrup

Rid. af Dbg.

*) Ved Bilidt, der har ligget paa en lille Ø, er der nemlig kun faa Knogler i Køkkenmøddingen, medens der ved Havelse, der har ligget lige ved Skoven, er mange Knogler af Skovens Dyr.

***) Udhævet i Brevet.

Beretningen, der rummes paa fire Sider i alm. Brevformat (Oktav), begynder med:
 »Uddrag af mine Optegnelser om Østersbanken i Mejlgaard Skov mellem Randers og Grenaa«.

»For et Par Aar siden indsendte Hr. Proprietær Olsen til Meilgaard en lille Beenkam til Museet, som var opdaget i en Østersdyngge*) langt inde og højt oppe i Mejlgaards-Skov. Da man meddelte ham, hvor interessant det vilde være at erholde flere Stykker fra samme Sted, gjorde han sig Umage for at skaffe dem tilveje, efterhaanden som de blev kjørt fra Østersdyngen til Vejfyld**). Ved min Ankomst til Aarhus i Sommer traf jeg Hr. Olsen, der fortalte mig, at han nu havde faaet adskillige gennemboede Hjortetakker samt nogle Beenprene fra den ommeldte Banke, i hvilken Anledning han indbød mig til at lægge Hjemvejen til Kjøbenhavn over Meilgaard.

Efterat jeg i Slutningen af sidst afvigte September Maaned var kommet hertil, begav jeg mig d. 24de om Morgenen i Selskab med Hr. Olsen ud til Østersbanken. Jeg fandt denne liggende paa et Terrain, der højner sig noget inde i den saakaldte Aigt eller Aigt Skov«. . . . Nu fortsættes næsten ordret som i den trykte Beretning (Vid. Selsk. Overs. 1851 S. 15—16), hvortil der kan henvises. Der slutes med:

»Jeg blev saaledes her fuldstændig overbevist om den højst mærkværdige Kjendsgerning, at der i Østersdyngen fra Øverst til Nederst, dog især i Midten, under de tæt sammenpakkede Østerslag findes en Mængde forarbejdede Sager af Steen og Been liggende enkeltviis med Kul (Aske?) og Dyrebeen samt Skaar af Leerkar. Naar man seer hen til, at Meilgaards Omegn, efter Sigende ikke frembyder andre Spor af Østers end netop den ommeldte Banke, der tydelig er begrænset, og naar man seer hen til de deri adspredte forarbejdede Gjenstande ved Siden af Kul og Dyrebeen, maa man fristes til at troe, at der i den fjerneste Oldtid, medens Stranden gik tæt op til Banken, her har været en Slags Spisested for Omegnens Folk. Derfra Kogekarrene, Kullene, Dyrebeenene, Østers og Muslingskallerne, Flintspaanerne (Østersknive?) Gafflerne (?)***). Lignende men mindre Østersdynger†) skulle forresten findes noget fra Meilgaard ved Kolind Sund ved Byen Fannerup, een tæt ved Byen, en anden noget længere borte«.

Kbhvn. d. 12te December 1850.

I. I. A. Worsaae.

*) Der har staaet Østersbanke, men det er senere rettet til Østersdyngge.

**) I et Brev dat. 11te Juni 1893 fra Førsløv pr. Fuglebjerg (Stp. Ark.) oplyser Fru KAREN VOIGT (nævnte Proprietær Olsens Datter) følgende: »Om Køkkenmøddingen kan jeg fortælle, hvad jeg ved. Allererst kom Professor BECKER og saa de hvide Veje i Skoven, hvor der, før Fader kom til at eje Mejlgaard, var taget Fyld til fra Østersbanken. Fader gjorde opmærksom derpaa og viste ham Banken, og han (d. v. s. Becker) havde omtalt denne Mærkelighed i København. Saa var det vist Aaret efter, at Worsaae kom, og han og Fader undersøgte nu nøjere Banken«. Derefter følger en kort Beretning overensstemmende med den trykte. Prof. BECKER var Tyge Alexander Becker (1812—69), en bekendt historisk og belletristisk Forfatter.

***) Dermed hentyder WORSAAE til de mange Benprene, som han formoder blev brugt til Gaffler. Saa forfinet var man dog vist ikke i Stenalderen.

†) Ogsaa her har oprindelig staaet Østersbanker, men Banker er overstreget og rettet til Dyngger.

Worsaaes Iagttagelser fra Mejlgaard fra Sept. 1850 bekræfter altsaa forsaavidt Steenstrups Slutninger fra Maj og August (Bilidt og Havelse), men var ikke saa vidt gaaende, eller rettere sagt, Worsaae havde vel set, at der i Østersbanken eller Østersdyngen var Vidnesbyrd om Menneskers Færden i Nærheden af Dyngerne, men at hele Dyngen var opdyngtet af Mennesker, kunde han endnu ikke gaa ind paa. Derfor maatte Steenstrup tilbageholde sin Meddelelse (der var fastsat til den 13de Dec. 1850), efter at han havde modtaget Worsaaes Brev og Uddraget af Dagbogen, hvoraf det fremgik, at Komitéens Medlemmer endnu havde nogle Differencepunkter i Opfattelsen. Først efter det fælles Besøg i Julen 1850 tiltraadte Worsaae som meddelt dog med nogen Nølen Steenstrups Opfattelse »at alle disse Dynger af Østers og Muslingeskaller — saa uhyre de end synes — skyldte menneskelig Virksomhed deres Tilblivelse«. Naar man derfor har villet tildele Worsaae Æren som den egentlige Opdager af Køkkenmøddingernes sande Natur, er dette ganske i Strid med de foreliggende historiske Kendsgerninger. Man kan snarere hævde, at trods den Omstændighed, at Worsaae havde haft saa god Lejlighed til at undersøge Mejlgaarddyngen, og skønt det maa siges, at han meget vel udnyttede denne Lejlighed til at fremskaffe interessante Kendsgerninger, stod han endnu i Dec. 1850 paa det ovenfor beskrevne uklare Standpunkt, hvorfra Steenstrup saa at sige tvang ham bort gennem Undersøgelserne i Julen ved Havelse — Undersøgelser, som slet ikke blev anstillede paa denne ubekvemme Aarstid for Steenstrups Skyld, da han allerede i Efteraaret havde affattet sin Beretning, der skulde forelægges i December, men som udelukkende blev anstillede for at faa Worsaaes Tvivl om Køkkenmøddingsteoriens Berettigelse til at svinde*).

At Samtiden ogsaa ganske ubestridt af de andre Medlemmer af Lejrekomitéen betragtede Steenstrup som den egentlige Opdager af Køkkenmøddingerne, haves der ogsaa mange Vidnesbyrd om. Det maa dog være tilstrækkeligt at fremdrage følgende Korrespondance mellem Steenstrup og SVEN NILSSON i Lund. Under 24de April 1851 tilskriver Steenstrup ham et Brev om forskellige Museumssager, derunder omtales endvidere følgende:

»De veed maaske, at jeg har erholdt af Mammouthen en Kindtand af Overkjæben og et stort Stykke af Hoftebenet. Men disse Fund staar langt tilbage for dem, vi have faaet fra de saakaldte hævede Østerslag eller Strande langs Isefjorden og

*) Rent psykologisk set er det egentlig ganske ubegribeligt, hvorledes nogen, der kender det mindste til de paagældende Forskere, kan antage, at FORCHHAMMER og STEENSTRUP — hvis det ikke var Forholdene ved Bilidt og Havelse, der i Sommeren 1850 havde klaret deres Syn, men man vil antage, at de endnu i Efteraaret 1850 stod paa Standpunktet: »hævede Skaldynger« — blot ved at høre WORSAAE give Beretning om Mejlgaardfundene som villieløse Nikkedukker skulde kaste deres egne Standpunkter overbord og underskrive alt, hvad Worsaae havde ment at slutte fra de Fund, som ingen af dem (Forchhammer eller Steenstrup) havde set. En saa stor og usædvanlig Føjelighed og Lettroenhed fandtes ellers ikke hverken hos Forchhammer eller Steenstrup, selv bortset fra ovenanførte Fakta, der viser, at Forholdet netop var det omvendte.

andre danske Fjorde og Bugter, thi disse Dannelser sees nu at være hverken mere eller mindre end Urindvaanernes Kjøkkenmøddinger. Østerserne, Muslingerne, som udgjøre 1000der af Læs, ere spiste af Mennesker, Fiskenes Knokler og endnu mere Pattedyrenes, som findes mellem Muslingerne, ligeledes behandlede af Mennesker og vidne paa mange Maader om Urindvaanernes Liv. Det var herom, jeg havde begyndt at udtale mig i mine begyndte Breve*), men da min paa egne og Kollegers (Forchammers og Worsaaes) Vegne ved Nytaarstid afgivne Beretning om denne Gjenstand om faa Dage kan sendes omkring, saa vil jeg nu foretrække at henvise til den, som snarest skal blive Dem sendt — og da risquerer jeg ikke at blive paany afbrudt i min Fremstilling. Kun her saameget, at Urindvaanerne have været saa lystne efter Marv af de vilde Dyr, at de ikke have givet den bedste Lap noget efter i dette Kapitel. . . .

SVEN NILSSON svarer herpaa under 5te Juni 1851 med et Brev, som her kan gives in extenso**):

Min högtärade vän og Collega.

Jag har nu så mycket att tacka Dem för, och så många ämnen att besvara, att jag knappt vet hvarmed jag skall börja. Deras bref af den 24de April erhöill jag sent. Jag havde då redan länge hört Deras märkvärdige upptäckt af »kjoekkenmøddingerne« från de äldste invånarnes måltider omtalas, jag längtade derföre att få mottage Deras tryckta berättelse derom, ock jag beslött att uppskjuta svaret tills jag läst Afhandlingen. Ändtligen kom den ock De kan lätt föreställa Dem, att jag genast, ock med det allrastörste interesse läst den. Jag tackar Dem härtligst ock beder Dem att i mitt namn tacka de andra Hrr. Comitterade för den vänskapliga uppmärksamhet De visat mig genom att till mig öfversända detta Arbete. På det högsta lyckönskar jag Dem till denna i vår Nord nya ock viktiga uppdagelse. Jag är fullt öfverbevist derom att De i alle delar riktigt förklarar det märkvärdiga fyndet, och jag tror likasom De att hvad hittills deraf kommit i dagen blott är begynnelsen till en ny räcka af uppdagelser ock att på denna väg kommer alt erhållas långt mera kunskap om de äldsta invånarnes lefnadssätt ock kulturgrad, än på någon annan. Jag tror också att man på många andra kuster af Europa skall finna liknande »Køkkenmøddinger« från de äldsta inbyggares tider***). Hvad som hittills är funnet öfverensstämmer på en nästen förunderlig måde, med hvad som, under andra förhållanden, från samma tidsperiod blifvit funnet hos os. Om De vill jemföra 5te kapittel Side 2 i »Urinvånarne« ock 9de Häftet Side 296 i »Iduna« med Deras fynd, så vill De finna att knappt

*) Brev fra Efteraaret 1850.

***) Originalens Sprog og Stavemaade er fulgt ordret. Sproget er vist temmelig dansk paa- virket. Stavemaaden ikke helt konsekvent. Brevet næsten uden Skilletegn, men som det vil ses af betydelig Interesse i flere Henseender.

***) Det første fyndat är alltid svärast at göra — ock Deres är det första i sitt slag.

en enda Djurart blifvit funnen såsom till föda använd på det ena stället, som ej äfven träffats på det andra; till ock med *Erinaceus europæus* ock en liten gnagare. På förra stället har jag omtalet smärre Cetaceer ock De har funnit ben af en Delfin. Jag har sett ock omtalat sot på Urinvånarnes lerkär (Side 2). De har funnit deras arnestäder. — Jag er fullt förvissat derom att De i Østersbankerne vill finna båda metkrokar ock harpuner ock metsänken. Äfven skall De utan tvifvel finna ben af Torsk ock andra hafsiskar.

Bland det märkvärdigaste vid detta märkvärdiga fynd är den upptäckt De gjort att desse förste-inbyggare, likasom Lapparne de brukade klyfva benen af de djur de fälet, för att komma åt ock förtära mergen. Denna uppdagelse är alldeles ny ock Deras. Eljest har man, som De väl vet, också på annat ställe af jorden funnit (Østersbanker) vallar af muslor med indblandede flintredskap från de äldsta vilda inbyggarnes tider — ock man vet också att hela folket samlats till stränderna vissa tider för att fiska ock förtära muslor.

Såsom Zoologiens Olding i vår Nord hembär jag Dem kjäre vän ock Collega min värma tacksägelse äfven derföre att De genom Deras märkvärdiga Afhandling bidraget än ytterligare att visa den zoologiska vetenskapens vigt äfven för Historien, för det antiqvariska ock ethnografiska studium. Zoologien, som förr af många blott betraktades som en barnslig Curiositet vinner mer ock mer terrain, så att till sists må hända till ock med att den gamle Molbeck nödsakas medgifva den något värde för det antiqvariska studium. Tack og heder kära vän.

Det var för mig i flera än ett hänseende smickrande att bli vald till Medlem af Videnskapernes Selskab. Jag beder Dem derför mottage min hjertliga tacksägelse ock att anmäla den samma hos mina öfvriga vänner som dertill bidraget. Jag vet fullkomligt att uppskatta den heder ock den sanna vänskap som derigennem blifvid mig bevisad; ock detta blir ett nyt ock starkt vänskapsband mellan mig ock Köpenhamns Naturforskare — en föreningslänk imellan våra zool. Institutioner. Hvad jag kan aflåta, dertill har Deras Museum rättighet i första hand*). Cranier af Varg, Bjørn, Lodjur skall jag skaffa Dem, men i denna tid, för ankomsten af Deras bref, hade jag derom requisitioner från flera håll ock jag hade redan lofvat bort hvad jag kunde undvara. Jag har dock många jägarebekantskaper i landet ock skall skaffa. Schonewelde vill jag gerna köpa äfven utan figuren, kanske jag kunde få på ett par veckor låna ett exemplar med figurer, så kunde jag låta copiera dem till det exemplar der de fattas. Snäckor kan jag tyvärr ingen köpa i denna tid. Af Cetaceer önskade jag helst et cranium af Delph. Tursio. Käre seg mig snart ock bestämt om De resar till mötet i Stockholm i Juli? Ock säg mig äfven hvilka

*) Hentyder til, at Stp. havde foreslaaet en Bytteforbindelse mellem Lunds og Københavns zool. Museer.

af våra andra vänner fr. Köpenhamn ämna sig dit? De må komme för all det ock hålla et offentligt foredrag om Deras högst märkvärdiga fynd.

Lund 5te Juni 1851.

Deras tillgifne vän

S. Nilsson.

Endnu kan dog til Slutning anføres et Vidnesbyrd fra en Mand, der som ikke mange andre havde haft Lejlighed til at se Lejre-Komitéens *vie intime*, nemlig J. G. Forchhammers Søn den nu afdøde Filolog Rektor JOH. FORCHHAMMER. I en længere Beretning om Undersøgelserne, der dog ikke indeholder noget nyt, skriver han til Prof. Joh. Steenstrup (Stp.s Ark.):

»Disse Undersøgelser forefaldt i Slutningen af mine Studenterdage*) og Begyndelsen af mine Kandidataar. Jeg levede i København i min Faders Hus, og det hører til mine kære Erindringer, at jeg har deltaget i en af Lejrerejserne sammen med Komiteens tre Medlemmer. Det har altid staaet for mig, og gør det endnu den Dag idag, at det er Prof. Steenstrup hvis Skarpsyn har løst Gaaden. . . . Den Gaade der havde foresvævet Stp. siden 1837, vistnok førend nogen anden, var nu løst og det var kun naturligt, at det blev Steenstrup der afgav Beretningen«. . . .

31te Marts 1902.

Joh. Forchhammer,
Dr. phil., forhenv. Rektor.

Da Opdagelsen af Køkkenmøddingerne nu var gjort her i Danmark, spredtes Efterretningen om disse mærkelige Fund og deres rette Tydning hurtigt over hele den civiliserede Verden, og rundt om kappedes Forskere om at fremlægge lignende Fund fra deres egne Kyster. Det er dog her ikke Stedet for en nøjere Paavisning heraf, men der kan anføres et enkelt Eksempel, da det angaar en berømt dansk Zoologs Virksomhed i det fjerne Brasilien. P. W. LUND skriver i Marts 1852 til Steenstrup følgende Brev (Stp. Ark.):

Lagoa Santa d. 11te Marts 1852.

»Højtærede Hr. Professor.

Allerede oftere har jeg havt Lejlighed til at bevidne Dem min forbindtligste Tak for den forekommende Velvilie, hvormed De har været saa god at betænke mig med venlige Erindringer, der foruden det Værd de som saadanne havde for mig, tillige ydede en riig aandelig Nydelse ved deres interessante Indhold. En lignende Anledning tilbyder sig paany ved Deres venskabelige Meddelelse af Deres i Forening med Etatsraad Forchhammer foretagne antiquarisk-geognostiske Undersøgelser, og til min Tak seer jeg mig ei mindre ved denne end ved de foregaaende Leiligheder foranlediget

*) Joh. F. blev Student fra Metropolitanskolen 1848, filolog. Kand. 1849.

til at føie min oprigtige Lykønskning til de vigtige og dog saa afgørende Resultater, hvortil de have ført og som ei blot umiddelbart ville oplyse lignende Forhold paa andre Punkter, men tillige, hvad har været Deres sjeldne Lod ogsaa med Deres foregaaende Arbejder tjene som ledende Stjerne for fremtidige Forskere i samme Retning. Hvad det første Punkt angaaer nemlig det umiddelbare Lys, der ved Deres og Etatsraad Forchhammers Undersøgelser vil kastes over lignende Forhold paa andre Steder, glæder det mig strax at kunne meddele Dem et Bevis.

Store Dynger af Skaller af de i det tilgrændsende Hav nulevende Skaldyr findes hist og her ophobede langs hele Østkysten af Brasilien i større eller mindre Afstand fra Havbredden. I disse Dynger findes, indblandede imellem Skallerne, Knokler af Fisk og Landdyr, samt Potteskaar, det heele sammenkittet til en fast, steenhaard Masse. Disse Dynger er vel bekendte af Beboerne, der benytte dem til at brænde Kalk af, af hvilken Grund de i Nærheden af Byerne ere mere eller mindre udryddede. Dette er navnlig Tilfældet i Omegnen af Rio de Janeiro.

Om Oprindelsen til disse Skaldynger har Folket den samme Anskuelse som den De er kommet til ved Deres Undersøgelser, hvilke saaledes tjene til Bekræftelse af denne hidtil saa at sige blot instinktmæssige Anskuelse, ligesom paa den anden Side Deres Resultater erholde en end yderligere Stadfæstelse ved Forholdene her, der ere saa tydelige, at de neppe tillader nogen anden Forklaring.

Med Højagtelse

Deres hengivne og forbundne

P. W. Lund.«

I det foregaaende er vist, at saavel alle Begivenheder, der gik forud for Køkkenmøddingernes Opdagelse, som Opdagelsesberetningens eget Vidnesbyrd og alle Samtidige og Efterfølgendes Dom om Spørgsmaalet tilfulde viser, at det var JAPETUS STEENSTRUP, der som Naturforsker fik frem i fuldstændig Form trods alle en Tid lang truende Hindringer det Resultat, som allerede fra 1837 havde foresvævet ham. Hvis man ikke vil lade Æren for Opdagelsen bero hos den samlede Komité, som denne selv foretrak*), er det ganske unægtelig Steenstrups, den bør tilkendes. Der er da fra dansk Side realiter kun anført et eneste Bevis herimod¹⁷⁾ nemlig den omtalte Dagbogsoptegnelse af Worsaae, der som det er vist i det foregaaende ikke er forstaaet rigtig. Fra Udlandets Side er Steenstrups overalt anerkendt som Opdageren særlig da i England og Frankrig, som var de mest interesserede Parter i Spørgsmaalet. Fra Tyskland derimod foreligger fra den nyere Tid (1906) overfor Stp.s Opdagelse af Køkkenmøddingerne et af de ogsaa fra andre videnskabelige Felter velkendte Forsøg paa at annek-

*) Smlg. JAPETUS STEENSTRUP: »Kjøkken-Møddinger. Eine gedrängte Darstellung dieser Monumente sehr alter Kulturstadien«. Kbhvn. 1886, S. 4.

tere dansk Forsknings Resultater. Hos den tyske Forsker LUDWIG REINHARDT lærer man saaledes, at Steenstrup ved at erfare Resultaterne af Undersøgelserne af de svejtsiske Pælebygninger i 1854—55 kom til at tænke over Forholdene i Danmark »og i Slutningen af 50erne i forrige Aarhundrede« derfor foretog sine Undersøgelser af Køkkenmøddingerne¹⁸⁾. Den brave Germaner har dog her altfor aabenlyst været uforsigtig ved Dateringen af de forskellige Opdagelser. Heller ikke dette velmente Forsøg kan borttage noget af den uvisnelige Ære, som tilkommer JAPETUS STEENSTRUP som Køkkenmøddingernes Opdager, og den Glans han har kastet over dansk Naturforskning ved denne Opdagelse.

HENVISNINGER

¹⁾ K. RØRDAM: Geologi og Jordbundslære, II Del, Danmarks Geologi, Kbhvn. 1909, S. 197 o. flg.

²⁾ JAP. STEENSTRUP: »Om Martørven i det nordligste Jylland«. KRØYER: Naturhist. Tidsskrift, 2. Bd., Kbhvn. 1838—39, S. 495—518.

³⁾ JAP. STEENSTRUP: Anf. Sted, S. 516.

⁴⁾ — Vid. Selsk. Overs. 1848, S. 7.

⁵⁾ Medd. fra Arkæologen V. BOYE, smlg. ogsaa sammes Artikel i »Dannevirke« ¹¹⁾ 1870 (Stp. Ark).

⁶⁾ J. G. FORCHHAMMER: Vid. Selsk. Overs. 1844, S. 94—98.

⁷⁾ — Anf. Sted, S. 102.

⁸⁾ — Anf. Sted, S. 120 o. flg.

⁹⁾ Steenstrup havde allerede som Student modtaget Venskab af FORCHHAMMER og glemte det aldrig. Om Steenstrups Forhold til den ældre REINHARDT og FORCHHAMMER findes interessante Oplysninger i MATHILDE REINHARDT: »Familie-Erindringer«, II Del, 1831—1856. Trykt som Manuskript. Kbhvn. 1889, S. 74—76.

¹⁰⁾ Anf. Sted, S. 201—203. Hvad Sølager angaar, maa Frk. Reinhardt antagelig huske fejl, da dette Sted vistnok først blev undersøgt nogle Aar senere, ikke i 1850.

¹¹⁾ J. G. FORCHHAMMER: Vid. Selsk. Overs. 1850, S. 130—131.

¹²⁾ — »Om den forandrede Vandhøjde ved de danske Kyster«, Nord. Universitets Tidsskrift, 2. Aarg., Kbhvn. 1856, S. 13—14.

¹³⁾ I Stp. Ark. findes Koncepten til et Brev, dat. 27de Juni 1851 fra Jap. Steenstrup til »Hr. Premierlieutenant v. LÜTKEN, 3. Reservejæger Compagni«. Heri lover Steenstrup at henvende sig til Kultusministeren, for at denne kan paavirke Krigsministeren, saa at Lütken kan blive »hjemforlovet« for at blive ansat som Assistent hos Steenstrup ved det zoologiske Museum »med en Gage af maaske? 500 Rdl. aarligt!«

¹⁴⁾ CHR. LÜTKEN: Vid. Selsk. Overs. 1897, S. 544.

¹⁵⁾ Vid. Selsk. Overs. 1851, S. 14.

¹⁶⁾ — — S. 12—13.

¹⁷⁾ W. SØRENSEN: »Hvem er Opdageren af Steenalderens Affaldsdynger« (»Kjøkkenmøddingerne«). Kbhvn. 1899.

¹⁸⁾ LUDWIG REINHARDT: »Der Mensch zur Eiszeit im Europa«, München 1906, S. 232.
